ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБА З НАСИЛЬСТВОМ ЩОДО ЖІНОК ТА ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ

- Проект фінансується за підтримки Уряду Швеції
та впроваджується Офісом Ради Європи в Україні -

ІСНУЮЧА СИСТЕМА ЗБИРАННЯ ТА АНАЛІЗУ ДАНИХ ПРО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК І НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї В УКРАЇНІ

Аналітичний експертний звіт
підготувала Ірина Калачова
для Ради Європи

ВІЛЬНІ ВІД СТРАХУ
ВІЛЬНІ ВІД НАСИЛЛЯ
http://www.coe.int/web/stop-violence-against-women-ukraine
SAFE FROM FEAR
SAFE FROM VIOLENCE
COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

ЗМІСТ

1. ВСТУП 4

1.1. ВИМОГИ ДО ЗБИРАННЯ ДАНИХ ЩОДО НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 4

1.2. ТИПИ ДАНИХ ЩОДО НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 4

1.3. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗБИРАННЯ ДАНИХ З ПИТАНЬ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 5

2. ІСНУЮЧА СИСТЕМА ЗБИРАННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ВІД ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ПРОКУРАТУРИ І СУДІВ В УКРАЇНІ 7

2.1. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ 7

2.2.ОГЛЯД ІСНУЮЧИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ 8

3. ІНСУЮЧА СИСТЕМА ЗБИРАННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК І НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї ВІД УРЯДОВИХ ТА НЕУРЯДОВИХ УСТАНОВ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПОСЛУГИ ЖЕРТВАМ НАСИЛЬСТВА 28

3.1. ДАНІ, ЩО ЗБИРАЮТЬСЯ ВІД УРЯДОВИХ УСТАНОВ, ЩО НАДАЮТЬ ПОСЛУГИ ЖЕРТВА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 28

3.2. ДАНІ, ЩО ЗБИРАЮТЬСЯ ВІД ІНШИХ УСТАНОВ (ОМБУДСМЕН ТА НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ) 33

4. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОБСТЕЖЕННЯ ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ДОДАТКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК І ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО 36

4.1. РЕЗУЛЬТАТИ МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У 2007 РОЦІ (МДОУ-2007) 37

4.2. РЕЗУЛЬТАТИ МУЛЬТИІНДИКАТОРНОГО КЛАСТЕРНОГО ОБСТЕЖЕННЯ – 2012 (МІКО – 2012) 38

4.3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕМУ «РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНСЬКИХ СІМ'ЯХ» (2009) 40

4.4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ЖІНОК, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ (2012) 41

4.5. РЕЗУЛЬТАТИ ОБСТЕЖЕННЯ ЩОДО ДОСТУПНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА (2014) 42

4.6. РЕЗУЛЬТАТИ ОБСТЕЖЕННЯ ЩОДО ОБІЗНАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПРО ІСНУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЖІНОК ТА ПРО НАЯВНІСТЬ

МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ДОКУМЕНТІВ, ЩО УМОЖЛИВЛЮЮТЬ ДОТРИМАННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ (2014) 45

5. ВИСНОВКИ 47

6. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ 49

6.1. ДАНІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СТАТИСТИКИ 49

6.2. АДМІНІСТРАТИВНІ ДАНІ 49

6.3. ДАНІ РЕПРЕЗЕНТАТИВНИХ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ОБСТЕЖЕНЬ 49

6.4. ІНША ІНФОРМАЦІЯ 50

1. ВСТУП

1.1. ВИМОГИ ДО ЗБИРАННЯ ДАНИХ ЩОДО НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Відповідно до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (далі Стамбульська Конвенція), яка на сьогодні є найбільш амбітним документом в цій сфері, ідентифіковані вимоги до збирання даних (стаття 11):

Стаття 11 «Збір даних і дослідження»

1. Для цілей виконання цієї Конвенції Сторони зобов'язуються:

a) регулярно збирати відповідні дезагреговані статистичні дані про випадки всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції;

b) підтримувати дослідження стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, для вивчення його основних причин і наслідків, кількості випадків і рівня винесених вироків, а також ефективності заходів, ужитих для виконання цієї Конвенції.

2. Сторони докладають зусиль для проведення опитувань населення на регулярній основі для оцінки поширення й тенденцій усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції.

3. Сторони забезпечують групу експертів, зазначену в статті 66 цієї Конвенції, інформацією, зібраною відповідно до цієї статті, для стимулювання міжнародного співробітництва та уможливлення міжнародного порівняльного аналізу.

4. Сторони забезпечують, щоб інформація, зібрана відповідно до цієї статті, була доступною громадськості.

1.2. ТИПИ ДАНИХ ЩОДО НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Три основних типи даних можуть бути отримані і зібрані з метою вивчення та ефективної боротьби з насильством щодо жінок: адміністративні дані, дані національної статистичної служби та дані, отримані у результаті проведення соціально-демографічних обстежень.

Поширеність насильства щодо жінок може бути вивчена за допомогою адміністративних даних, зібраних від відповідних підрозділів щодо надання медичних послуг, послуг соціального забезпечення, системи правосуддя, поліції та неурядових організацій.

Дуже небагато країн включають дані про насильство щодо жінок в щорічні плани даних, що збираються національними статистичними службами.

За останнє десятиліття отримали динамічний розвиток два основні підходи щодо збору даних про насильство щодо жінок за результатами соціально-демографічних обстежень. По-перше, це проведення спеціальних одноразових досліджень, що призначені для цілей збору докладної інформації про масштаби різних форм насильства щодо жінок. Інший підхід полягає в постановці непрямих питань про насильство щодо жінок в тривалих і масштабних дослідженнях, які призначені для отримання інформації про інші або широкі темі, наприклад здоров'я жінок. Оптимальним на сьогодні є підхід додавання спеціального модуля про насильство щодо жінок в базове обстеження домогосподарств (наприклад, умов життя). Проведення обстежень серед населення, в яких опитуються респонденти, що зазнали актів насильства, призначені для оцінки фактичного відсотка жінок, які стали жертвами насильства в суспільстві.

1.3. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗБИРАННЯ ДАНИХ З ПИТАНЬ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1) Запобігання й боротьба з насильством стосовно жінок і домашнім насильством вимагає формування політики, яка ґрунтується на фактах. Це передбачає ефективне документальне фіксування масштабів насильства шляхом отримання надійних співставних даних, якими будуть керуватися політики і за якими відбуватиметься контроль над виконанням заходів, спрямованих на розв'язання цієї проблеми.

2) Надійні статистичні відомості про конкретних жертв такого насильства та винних у його вчиненні мають велике значення не лише для інформування відповідальних структур і громадян про серйозність цієї проблеми, але можуть також заохочувати потерпілих чи свідків повідомляти про випадки насильства.

3) Відповідні статистичні дані можуть містити адміністративні дані, отримані зі статистичних джерел служб охорони здоров'я й соціальних служб, правоохоронних органів і неурядових організацій, судових органів та органів прокуратури. Зібрані належним чином адміністративні дані можуть доповнити реагування Сторін на національному рівні на всі форми насильства, охоплені Конвенцією; вони допомагають отримувати інформацію про результати роботи державних установ і про злочини за кількістю кримінальних справ,над якими працюють відповідні органи. Адміністративні дані відповідних служб, наприклад, містять системні відомості про використання їхніх послуг жертвами насильства або про те, як надають послуги державні органи та структури (державні й приватні) у сфері охорони здоров'я особам, які прагнуть справедливості, медичної допомоги, консультування, отримання житла чи іншої підтримки. Відомчі дані про користувачів послуг не обмежуються оціненням ефективності чинних програм, але й можуть допомагати оцінювати

витрати держави у зв'язку з таким насильством. Крім того, за даними судів можна отримати відомості про міру покарання, характеристику засуджених і частку обвинувальних вироків у справах.

4) Для того щоб показати покращення чи погіршення ефективності заходів і політики у сфері запобігання, захисту, притягнення до відповідальності, державні й судові органи повинні збирати відповідні статистичні дані на регулярній основі. Якою мірою ці дані будуть корисні й актуальні, залежить від якості обліку.

5) При розгляді та обговоренні питання щодо необхідних джерел даних в сфері насильства щодо жінок та домашнього насильства, очевидним є визнання комплексного підходу до використання різних інформаційних джерел, а саме об'єктивної інформації та даних, отриманих шляхом проведення одноразових обстежень. В цьому контексті необхідно підкреслити відмінність міжсоціологічними опитуваннями й статистичними даними адміністративних і судових органів, бо вони мають різні цілі й відповідають на різні запитання. Соціологічні опитування можуть висвітлити ступінь тяжкості, періодичність, а також соціально-економічній культурні чинники, якими зумовлюється насильство стосовно жінок і домашнє насильство, а статистичні дані можуть допомагати з розв'язанням питань щодо потенціалу державних відомств та оціненням ефективності послуг, які надаються жертвам такого насильства. Поєднання обох методів збору даних може допомогти дістати глибинну картину проблеми.

6) Вимогою до проведення вибіркових соціально-демографічних опитувань є збір статистично репрезентативних для цільової групи населення даних, які можуть без проблем узагальнюватися і проектуватися на ширші верстви. Соціологічні опитування можуть забезпечити загальні соціологічні дані стосовно поширеності, характеру, детермінантів і наслідків усіх форм насильства, охоплених цією Конвенцією. Вони також можуть забезпечувати вірогідні дані щодо пережитого жертвами насильства, причин, що утримують їх від повідомлення про факт насильства, отриманих послуг, а також думки жертв про таке насильство та ставлення до нього. Рекомендовано проводити такі опитування регулярно, щоб оцінювати поширення й тенденції розвитку в часі всіх форм насильства, на які поширюється сфера застосування цієї Конвенції.

Отже, в звіті узагальнено існуючу на сьогоднішній день практику збирання, узагальнення та аналізу інформації щодо насильства проти жінок та домашнього насильства в Україні. В другому розділі узагальнено систему збирання відповідної інформації від правоохоронних органів (Міністерство внутрішніх справ, Генеральна Прокуратура, Державна судова адміністрація). У третьому розділі узагальнено інформацію щодо практики збирання інформації від урядових та неурядових установ, які надають послуги особам, які постраждали. В четвертому розділі наведено приклади вибіркових репрезентативних обстежень за тематикою гендерного та домашнього насильства, які доповнюють інформаційне поле і відображають суб'єктивну думку щодо різних аспектів цього явища.

2. ІСНУЮЧА СИСТЕМА ЗБИРАННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ВІД ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ПРОКУРАТУРИ І СУДІВ В УКРАЇНІ

2.1. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

У звіті застосовуються наступні визначення (відповідно до статті 3 Стамбульської Конвенції):

а) **«насильство стосовно жінок»** розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті;

б) **«домашнє насильство»** означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні;

в) **«насильство стосовно жінок за гендерною ознакою»** означає насильство, яке спрямоване проти жінки через те, що вона є жінкою, або яке зачіпає жінок непропорційно.

Крім того, з метою аналізу Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» в контексті збирання адміністративних даних, в звіті використані наступні визначення (Стаття 1 «Визначення термінів»):

- насильство в сім'ї — будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю;
- фізичне насильство в сім'ї — умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;
- сексуальне насильство в сім'ї — протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;
- психологічне насильство в сім'ї — насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування,

залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю;

- економічне насильство в сім'ї — умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я;
- члени сім'ї — особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання;
- жертва насильства в сім'ї — член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї;
- попередження насильства в сім'ї — система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї,припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї;
- реальна загроза вчинення насильства в сім'ї — погроза вчинення одним членом сім'ї стосовно іншого члена сім'ї умисних дій, передбачених абзацом другим цієї статті, якщо є реальні підстави очікувати її виконання;
- захисний припис — спеціальна форма реагування служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах дітей щодо захисту жертви насильства в сім'ї, яким особі, яка вчинила насильство в сім'ї, забороняється вчиняти певні дії стосовно жертви насильства в сім'ї;
- корекційна програма — програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї.

2.2.ОГЛЯД ІСНУЮЧИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

У цьому розділі описуються різні джерела даних про різні форми насильства щодо жінок і насильство в сім'ї і як вони на сьогоднішній день збираються в Україні.

Для збирання адміністративних даних про насильство щодо жінок та насильство в сім'ї використовуються наступні форми звітності:

- ✓ Форма державного статистичного спостереження № 1-АП «Звіт про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності».
- ✓ Форма МВС № 1-НС «Звіт про результати роботи підрозділів органів внутрішніх справ з протидії насильству в сім'ї».

- ✓ Форма МВС (до 20 листопада 2012 року) та Генеральної прокуратури № 1 «Звіт про злочинність».
- ✓ Форма Державної Судової Адміністрації № 3 «Звіт про розгляд судами справ про адміністративні правопорушення та щодо осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності».
- ✓ Форма Державної Судової Адміністрації № 1 «Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства».
- ✓ Форма Державної Судової Адміністрації № 1-1 «Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження».

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (стаття 3) до органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, відносить:

1. Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, яким визначено Міністерство соціальної політики України, а також відповідні управління місцевих державних адміністрацій.

2. Відповідні підрозділи органів внутрішніх справ, до яких належать служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах дітей органів внутрішніх справ.

3. Органи опіки і піклування.

4. Спеціалізовані установи для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства, до яких належать:

— кризові центри для членів сімей, у яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення (далі – кризові центри);

— центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї.

Інші нормативні акти до цього переліку органів додають:

— службу у справах дітей;

— центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

— органи охорони здоров'я;

— органи освіти та установи кримінально-виконавчої системи (в частині попередження жорстокого поводження з дітьми).

2.2.1. Повноваження Міністерства внутрішніх справ (правоохоронних органів) відповідно до Закону України про попередження насильства в сім'ї, та статистичні дані, що стосуються його реалізації

Серед державних структур провідна роль в цій діяльності належить Міністерству внутрішніх справ України.

Відповідно до статті 6 цього ж Закону «Повноваження відповідних підрозділів органів внутрішніх справ щодо попередження насильства в сім'ї» в органах внутрішніх справ

«заходи щодо попередження насильства в сім'ї здійснюють служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах дітей, які:

- виявляють причини і умови, що сприяють проявам насильства в сім'ї, вживають у межах своїх повноважень заходи щодо їх усунення;
- беруть на профілактичний облік осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї, та проводять виховно-попереджувальну роботу з ними;
- відвідують сім'ї, члени яких перебувають на профілактичному обліку, за місцем їх проживання і проводять з ними профілактичну роботу;
- виносять офіційні попередження членам сім'ї про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;
- приймають та розглядають у межах своїх повноважень, визначених законом, заяви і повідомлення про насильство в сім'ї або про реальну загрозу його вчинення;
- вживають відповідних заходів щодо припинення насильства в сім'ї, а також дій членів сім'ї, що направлені на виконання реальної загрози вчинення насильства в сім'ї;
- повідомляють членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;
- направляють жертв насильства в сім'ї до спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства;
- виносять захисні приписи у випадках, передбачених цим Законом; контролюють виконання вимог захисних приписів;
- направляють осіб, які вчинили насильство в сім'ї, до кризових центрів для проходження корекційної програми;
- взаємодіють із спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, з органами опіки і піклування та спеціалізованими установами для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства у питаннях попередження насильства в сім'ї.

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» встановлює такі спеціальні заходи попередження насильства в сім'ї:

1. Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї (ст. 10 Закону).

2. Узяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї (ст. 12 Закону).

3. Направлення кривдника на проходження корекційної програми (ч. 3ст. 10 Закону).

4. Захисний припис (ст. 13 Закону).

Порядок здійснення спеціальних заходів із попередження насильства в сім'ї визначений у розділі III згадуваного вище спільного наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства внутрішніх справ від 07.09.2009 № 3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту,

центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ із питань здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї».

Члену сім'ї, який учинив насильство в сім'ї, служба дільничних інспекторів міліції або кримінальна міліція у справах дітей виносять офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, про що його повідомляють під підпис. Факт вчинення насильства в сім'ї фіксується у спеціальній картці обліку факту скоєння насильства в сім'ї.

Якщо особа, щодо якої було винесено офіційне попередження, знову вчинила акт насильства в сім'ї, їй дільничним інспектором міліції або працівником кримінальної міліції у справах дітей за погодженням з начальником органу внутрішніх справ і прокурором може бути винесено захисний припис.

Захисний припис є відносно новим інститутом для українського законодавства, вперше запропонованим саме в Законі України «Про попередження насильства в сім'ї». Захисним приписом особі, стосовно якої він винесений, може бути заборонено чинити певну дію (дії) стосовно жертви насильства в сім'ї, а саме:

— вчиняти конкретні акти насильства в сім'ї;

— отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї;

— розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо жертва насильства в сім'ї за власним бажанням перебуває в місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;

— відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;

— вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї.

Ще одним спеціальним заходом попередження насильства в сім'ї є взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї.

На профілактичний облік члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, ставляться тільки після винесення їм дільничним інспектором міліції або працівником кримінальної міліції у справах дітей офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї.

У разі вчинення особою насильства в сім'ї, після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, цій особі видається направлення на проходження корекційної програми**.** Проходження корекційної програми для такої особи є обов'язковим.

При непроходженні особою корекційної програми вона буде нести відповідальність за статтею 173-2 Кодексу України щодо адміністративних правопорушень (дали КУАП)

Відповідно до нормативно визначених понять та порядку роботи відповідних підрозділів, форма адміністративних даних МВС України № 1-НС «Звіт про стан протидії насильству в сім'ї» містить наступні основні показники:

- Зареєстровано заяв, повідомлень про загрозу або вчинення насильства в сім'ї
- з них прийнято рішення в порядку статей 97, 430 КПК України про порушення кримінальної справи
- Перебувало на обліку на початок звітного періоду
- Поставлено на облік у звітному періоді

- Знято з обліку у звітному періоді
- з них у зв'язку з вчиненням злочину
- Перебувало на обліку на кінець звітного періоду
- Кількість виявлених сімей, у яких застосовується насильство до членів родини
- Кількість осіб, яким винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства у сім'ї
- Кількість осіб, яким винесено захисний припис після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства у сім'ї
- Кількість жертв насильства в сім'ї, яких направлено до спеціалізованих установ для реабілітації
- Кількість осіб, які вчинили насильство в сім'ї і яких направлено до кризових центрів для проходження корекційної програми .

Інформація за цією формою розробляється за ознакою статі.

Такий вибір показників обумовлений як визначеннями, які містяться в Законі України «Про попередження насильства в сім'ї», так і санкціями, які перелічені в статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення – штраф, виправні роботи, адміністративний арешт. Складені адміністративні протоколи передаються до суду. Прийняті судами рішення також знаходять своє відображення в статистиці. Відповідна інформація відображена у Таблиці 1.

Таблиця 1

Інформація про стан протидії насильству в сім'ї (за даними форми адміністративної звітності МВС України №1-НС)

Показники	2010	2011	2012 (до 20/12/2012)	2013
Зареєстровано заяв, повідомлень про загрозу або вчинення насильства в сім'ї	157167	162768	137782	174229
з них				
Прийнято рішення про порушення кримінальної справи	699	714	837	14194 (розпочато досудове розслідування)
Кількість виявлених сімей, у яких застосовується насильство до членів родини	60384	50164	46408	61722
Кількість осіб, яким винесено офіційне попередження про	96182	98597	88183	96191

неприпустимість вчинення насильства у сім'ї				
з них особам чоловічої статі	90095	90969	80893	87481
Кількість осіб, яким винесено захисний припис після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства у сім'ї	6684	5026	4278	6605
Кількість жертв насильства в сім'ї, яких направлено до спеціалізованих установ для реабілітації	317	170	194	421
з них жінки	250	115	147	407
Кількість осіб, які вчинили насильство в сім'ї, яких направлено до кризових центрів для проходження корекційної програми	3673	3742	1957	4335
з них чоловіки	3523	3535	1837	4156

Динаміка статистичних даних про сімейне насильство показує, що всі показники: "Зареєстровано повідомлень про загрозу або вчинення насильства в сім'ї", "Кількість сімей, де вчиняється насильство", "Кількість осіб, яким винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї" має тенденцію до збільшення або залишається на високому рівні. Однак, на думку експертів, на теперішньому етапі ставлення населення до сімейного насильства це є позитивною тенденцією і свідчить про те, що населення все більше сприймає сімейне насильство, як негативний факт, на який можна і потрібно реагувати, залучаючи до цього міліцію та фахівців соціальної сфери . У той же час збільшується кількість жертв насильства, які направлені до спеціалізованих установ для проходження реабілітації

У формі відображена також інформація щодо адміністративної практики щодо вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження колекційної програми (відповідно до статті 173-2 КУАП). Ця інформація за складом показників та їх числовими значеннями майже корелює з формою адміністративних даних Державної судової адміністрації, про яку йдеться далі.

Також цією формою передбачено відстеження інформації про види кримінальних правопорушень, що пов'язані з насильством у сім'ї (за статтями Кримінального Кодексу України) (Таблиця 2):

Таблиця 2

Відомості про осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з насильством у сім'ї (за даними форми адміністративної звітності МВС України № 1-НС) за статтями Кримінального Кодексу України

Статті Кримінального Кодексу		2010	2011	2012	2013
Всього		**455**	**688**	**564**	**1481**
З них					
умисне вбивство	115	52	103	76	55
умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання	116		5	1	
умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини	117	1	3	1	
умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони	118	1	6	3	4
убивство через необережність	119	6	3	3	2
доведення до самогубства	120	1			2
умисне тяжке тілесне ушкодження	121	78	98	123	120
умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження	122	112	137	139	83
умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в	123		1	1	

стані сильного душевного хвилювання					
умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони	124	3	7	3	2
умисне легке тілесне ушкодження	125	102	148	116	1019
побої і мордування	126	6	10	9	97
катування	127	1	2	4	3
необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження	128	21	38	22	19
погроза вбивством	129	46	91	53	28
незаконне позбавлення волі або викрадення людини	146		3	2	3
торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини	149				
експлуатація дітей	150	3			
згвалтування	152	4	3	2	3
насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним	153	6	5	3	5

способом					
примушування до вступу в статевий зв'язок	154			1	
статеві відносини з особою, яка не досягла статевої зрілості	155				
розбещення неповнолітніх	156	5	6	4	2
хуліганство	296		3	2	
сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією	303				
втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність	304	1			1
незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів	314		2		
схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів	315			1	
спонукання неповнолітніх до застосування допінгу	323				
схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих	324				

засобів					

За кожною з цих статей обліковуються показники, представлені у Таблиці 3. Вони розподіляються лише за статтю.

Таблиця 3

Відомості про кримінальні правопорушення, пов'язані з насильством у сім'ї (за даними форми адміністративної звітності МВС України №1-НС), за статтями Кримінального кодексу України

Показники	2010	2011	2012	2013
Кількість кримінальних правопорушень, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням у звітному періоді	512	758	615	1607
Виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з насильством у сім'ї	455	688	564	1481
з них чоловіки	370	537	468	1344
Кількість осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень	489	732	606	1579
з них дорослі жінки	253	320	284	1102
діти (до 18 років)	137	240	154	185
хлопчики	93	184	113	117
дівчатка	44	56	41	68

Експерти у сфері питань гендерної політики (наприклад, фахівці Міжнародного правозахисного центру «Ла-Страда») вважають, що статистика МВС не відображує реальні масштаби явища, оскільки стосується лише зафіксованих органами внутрішніх справ правопорушень, які були кваліфіковані як домашнє насильство.

Явище насильства в сім'ї має високу ступінь латентності, скритості. Усталені традиції та стереотипи щодо насильства в сім'ї, як справи закритої, сімейної, яка не підлягає винесенню у сферу публічного обговорення та реагування перешкоджають потерпілим від

насильства (перш за все жінкам), звертатися до міліції. Таким чином значна кількість випадків насильства залишається незафіксованими. Дані різних досліджень та соціологічних оцінок показує, що лише у 10-20 відсотках випадків потерпілі звертаються до правоохоронних органів. Наприклад, у 2012 році Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка на замовлення МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» провів дослідження ситуації насильства серед жінок, які опинилися в складних життєвих обставинах. Переважна більшість опитаних жінок не зверталися ні до однієї організації / установі у випадках, якщо над ними здійснювали фізичне насильство. Серед установ, в яких жінки все ж зверталися, переважають правоохоронні органи - кожна п'ята, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та лікарні - кожна десята, кожна двадцята - в жіночі консультації, психологічні служби і Церкви.

Варто сказати, що звернення до міліції у фактах домашнього насильства здійснюється, за свідченням експертів та працівників органів внутрішніх справ не після першого випадку насильства, а лише після повторних випадків скоєння насильства в сім'ї. Таким чином реальна кількість фактів насильства в сім'ї є значно більшою ніж та, яка фіксується органами внутрішніх справ.

Латентність явища насильства в сім'ї пов'язана ще і з існуючим рівнем неналежного реагування з боку органів внутрішніх справ. Скарги потерпілих від домашнього насильства, свідчення самих працівників органів внутрішніх справ, дані експертів показують, що на так звані «побутові правопорушення» неохоче виїжджають чергові наряди міліції. Багато випадків насильства в сім'ї кваліфікується за іншими статями КУАП, зокрема 173 «Дрібне хуліганство». Непоодинокі випадки, коли потерпілі, дізнавшись про те, що видом адміністративного стягнення, накладеного на порушника, буде штраф, який прийдеться сплачувати самим потерпілим, забирають свої заяви про факти домашнього насильства. Можна наводити й інші чинники латентності явища насильства в сім'ї.

2.2.2. Адміністративна відповідальність за вчинення правопорушень, пов'язаних з насильством у сім'ї та дані, зібрані в цьому контексті

Серед характерних особливостей відповідальності за адміністративні правопорушення можна виділити такі:

– адміністративна відповідальність накладається за правопорушення, які не являють собою великої суспільної небезпеки. Внаслідок цього такі протиправні діяння визнаються адміністративним правопорушенням (проступком);

– відповідальність в адміністративному праві завжди настає внаслідок протиправної дії (бездіяльності) юридичної або фізичної особи, є наслідком винного антигромадського діяння. У цих правовідносинах завжди беруть участь суб'єкти публічно-правової сфери – органи виконавчої влади і наділені її повноваженнями посадові особи. Всі види правової відповідальності накладаються органами (посадовими особами) держави;

– адміністративна відповідальність пов'язана з примусом, із негативними для правопорушника наслідками (морального або матеріального характеру), яких він може зазнати. Вона реалізується у відповідних процесуальних формах. Відповідальність супроводжується державним і громадським осудом правопорушника та вчиненого ним діяння.

Перелічені особливості покладено в основу методології державного статистичного спостереження щодо застосування національного законодавства про адміністративні правопорушення. Вони враховані при визначенні звітних одиниць (респондентів), видів правопорушень, адміністративних санкцій, що застосовуються до правопорушників тощо та фактично відповідають структурі Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ураховуючи те, що адміністративні правопорушення відносяться до категорії антисуспільних проявів, статистика адміністративних правопорушень є складовою системи національної правової статистики та забезпечує потреби політичного аналізу законодавства та оцінки матеріальних наслідків від адміністративних правопорушень у країні.

А. Державне статистичне спостереження про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності

Метою проведення державного статистичного спостереження про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності, є отримання статистичної інформації щодо кількості постанов (рішень) щодо порушення вимог адміністративного законодавства та кількості осіб, відносно яких винесено постанови (рішення).

Основні принципи організації державного статистичного спостереження про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності, базуються на нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення, Митного кодексу України в частині питань щодо адміністративної відповідальності за порушення митних правил.

Інструментарієм для державного статистичного спостереження про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності, є форма № 1-АП (річна) "Звіт про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності" та роз'яснення (інструкція) щодо її заповнення.

Інструментарій затверджено та розміщено на веб-сайті Державної служби статистики України. Терміни проведення державного статистичного спостереження визначаються щорічним планом державних статистичних спостережень, що затверджується нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України.

Система показників державного статистичного спостереження про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності, складається з таких основних показників:

– кількість справ про адміністративні правопорушення за рухом та статтями КУАП;

– кількість осіб, щодо яких розглянуто справи, за результатами розгляду справ та статтями КУАП;

– кількість осіб, на яких накладено адміністративні стягнення, за видами стягнень та статтями КУАП;

– сума накладеного штрафу за його видами та статтями КУАП;

– розмір заподіяної майнової шкоди за її видами та статтями КУАП;

– кількість не звернутих до виконання постанов про накладення адміністративного стягнення у зв'язку із закінченням термінів щодо їх виконання;

– кількість вилученої вогнепальної зброї, бойових припасів, наркотичних засобів, отруйних, сильнодіючих та радіоактивних речовин.

За цією системою показників відображається інформація за статтями КУАП, в тому числі і за статтею 173-2. Але, враховуючи, що вона майже дублює інформацію Державної судової адміністрації, у звіті буде наведена інформація Державної судової адміністрації.

Б. Адміністративна звітність Державної судової адміністрації За формою № 3 «Звіт про розгляд судами справ про адміністративні правопорушення та щодо осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності»

Вибір показників адміністративної звітності судів обумовлений як визначеннями, які містяться в Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» (наприклад, в статті 1 Закону України «Про попередженні насильства в сім'ї» перелічені наступні види насильства: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне), так і санкціями, які перелічені в статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення – штраф, виправні роботи, адміністративний арешт. Складені адміністративні протоколи передаються до суду. Прийняті судами рішення також знаходять своє відображення в статистиці. Адміністративне законодавство України, на відміну від кримінального та цивільного, має окрему статтю, що передбачає адміністративну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми.

Стаття 173-2 КУАП в частині 1 передбачає адміністративну відповідальність за такі протиправні діяння:

- вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого;

- невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений;

- непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї.

Вчинення цих правопорушень тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді: накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'яти діб. (Таблиця 4). Ця інформація не розробляється за статтю,віком, відношенням між жертвою та злочинцем.

Таблиця 4

Розгляд судами справ про адміністративні правопорушення та щодо осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності (стаття 173-2 « Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження корекційної програми») (за даними форми адміністративної звітності Державної судової адміністрації України № 3)

Показники	2011	2012	2013
Надійшло справ за звітний період	117488	109387	112241
Розглянуто справ у звітному періоді	109873	101205	103167
Кількість осіб, щодо яких розглянуто справи	109928	101265	103213
у т.ч.			
про накладення адміністративного стягнення	**98158**	**89338**	**92915**
про закриття справ	11473	11668	10001
з них у зв'язку з передачею прокурору, органу досудового слідства	28	33	14
Накладено стягнень			
попередження	10	5	16
штраф	83259	76597	80086
громадські роботи	4519	5926	7334
виправні роботи	271	79	81
адміністративний арешт	10099	6731	5397
Сума штрафу, тис.грн.	6356,3	5171,7	5376,9
з нього сплачена добровільно	1999,5	2005,5	2223,7

Серед видів адміністративних стягнень, які застосовуються судами, абсолютну більшість складають штрафи, що викликає постійну критику з боку як національних, так і міжнародних експертів, науковців, представників громадських та міжнародних організацій. Політика застосування штрафу як основного виду адміністративного стягнення у випадках насильства в сім'ї є більшою мірою негативною та неефективною, оскільки «б'є» по сім'ї в цілому, а не по кривднику. Намагання зміни законодавства у сфері попередження насильства в сім'ї в 2006 році в частині виключення з видів адміністративних стягнень за скоєння насильства в сім'ї штрафів, були не підтримані в Верховній Раді, замість цього розмір штрафів внаслідок внесених 25 вересня 2009 року змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення навіть зріс.

Застосування того чи іншого виду адміністративного стягнення залишається прерогативою суддів, оскільки стаття 173-2 за одні й ті ж самі правопорушення передбачає різноманітні санкції, наприклад, до частини першої: «накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до

одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, - адміністративний арешт на строк до п'яти діб».

Важливим видом адміністративного стягнення, який може накладатися суддями, є адміністративний арешт. Але, як видно з таблиці 4, з року в рік зменшується практика застосування цього виду адміністративного стягнення. Проте, застосування позбавлення волі в якості міри покарання може мати вирішальне значення для того, щоб винні отримали уявлення про покарання і про серйозність того, що вони зробили. Позбавлення волі має супроводжуватися іншими заходами щодо запобігання повторних правопорушень. Це також дає можливість видалити порушника з родини протягом певного періоду часу.

Отже, судові справи за ст. 173-2 КУАП виступають чи не єдиною категорію справ, в яких насильство в сім'ї фігурує як самостійна юридична категорія та розглядається як окреме правопорушення, що тягне за собою відповідну юридичну відповідальність.

Однак, слід зазначити, що інформація про судові розгляди у справах, ймовірно пов'язаних з дискримінацією за статтю, отримана від Державної судової адміністрації України, свідчить, про те що надати статистичну інформацію про кількість рішень суду в кримінальних, цивільних справах та справах про адміністративні правопорушення, пов'язаних з ґендерною тематикою, і кількості судових рішень, якими підтверджуються факти дискримінації жінок не можливо, тому що така інформація у звітності судів окремо не виділяється. Крім цього, у разі вчинення декількох злочинів облік ведеться за статтею Кримінального кодексу України, санкції якого передбачають більш суворе покарання. Тому деяка частина злочинів досліджуваної категорії може бути не врахована в звітності судів ". Відсутність інформації про судові розгляди щодо ймовірної дискримінацію щодо жінок та їх підсумки не дає можливості адекватно оцінювати реакцію судових органів на факти насильства, а отже, прогнозувати динаміку таких злочинів надалі.

2.2.3. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів, пов'язаних з насильством у сім'ї та дані, зібрані в цьому контексті

А. Відповідне кримінальне законодавство

Кримінальне законодавство України, на відміну від адміністративного, не містить складу окремого злочину «насильство в сім'ї», проте чимало статей Кримінального кодексу України передбачають відповідальність за злочини, що часто вчиняються стосовно членів сім'ї та є проявом різних видів сімейного насильства.

У Кримінальному кодексі Україні (далі – КК) можна виділити дві групи злочинів, що можуть бути вчинені в результаті насильницьких дій у сім'ї:

1) злочини, які можуть бути вчинені внаслідок сімейного насильства, але не враховують в основних чи кваліфікованих складах фактор насильства в сім'ї (ст.ст. 115-116, 119-123, 125-127, 129, 133, 135, 136, 143,146, 149, 152, 153, 194,195, 303 КК);

2) злочини, які цілеспрямовано передбачають кримінальну відповідальність за умисні насильницькі дії з боку членів сім'ї (ст. 117, ч.2 ст. 135,150-1, ч. 2 ст. 155, ч.2 ст. 156, 164-167, ч.2 ст. 304, ч.2 ст. 323 КК).

З урахуванням найбільш широкого підходу до можливих форм та проявів сімейного насильства, а також поняття та чотирьох форм насильства в сім'ї, передбачених ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», можна виділити наступні склади злочинів, які вчинюються на ґрунті сімейного насильства та тягнуть за собою кримінальну відповідальність:

а) Фізичне насильство в сім'ї, за яке передбачено кримінальну відповідальність, може бути вчинено у вигляді злочинів проти життя, злочинів проти здоров'я, злочинів, які ставлять у небезпеку життя чи здоров'я члена сім'ї, та злочинів проти особистої волі.

Злочини проти життя, до яких належать убивства (статті 115-118 КК) та доведення до самогубства (ст. 120 КК), являють собою найбільш тяжкі злочини, що можуть бути вчинені внаслідок насильства в сім'ї. Сімейне насильство у багатьох випадках має прояву вчинення злочинів проти здоров'я. Заподіяння потерпілим тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості тягне відповідальність за статтями 121-125 КК. Побої і мордування, вчиненні по відношенню до жертв сімейного насильства, містять склад злочину, передбаченого ст. 126 КК. У випадках, коли один член сім'ї, маючи на меті спонукати іншого члена сім'ї вчинити дії, що суперечать його волі, заподіює сильний фізичний біль, фізичні або моральні страждання шляхом нанесення побоїв або вчиняє інші насильницькі дії, відповідальність настає згідно зі ст. 127 КК за катування. До злочинів проти здоров'я як виду фізичного насильства в сім'ї також належать зараження одним членом сім'ї іншого вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130 КК) та зараження венеричною хворобою (ст. 133 КК).

Фізичне насильство в сім'ї як злочин, що наражає на небезпеку життя та здоров'я особи, – це таке діяння одного члена сім'ї стосовно іншого, внаслідок якого потерпілий лишається без допомоги, що створює реальну загрозу його життю чи здоров'ю. До таких злочинів можна зарахувати, зокрема, залишення в небезпеці (ст. 135 КК), злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК).

Злочини проти особистої волі як прояв фізичного насильства в сім'ї можуть мати місце у вигляді незаконного позбавлення волі одного члена сім'ї іншим (ст. 146 КК), а також у торгівлі людьми або іншій незаконній угоді щодо передачі людини (ст. 149 КК).

б) Сексуальне насильство в сім'ї може бути виражене у вчиненні злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, а також злочинів проти громадської моральності.

Так, злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є зґвалтування (ст. 152 КК), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153 КК). Ст. 154 КК встановлює відповідальність за примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально залежні. Факт перебування винного у шлюбі з потерпілим або наявність тривалих статевих стосунків не виключає відповідальності за ці злочини.

Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, тягнуть за собою відповідальність за ст. 155 КК, а розбещення неповнолітніх – за ст. 156 КК. Кваліфікуючою ознакою, що обтяжує відповідальність за ці злочини, виступає вчинення таких дій батьком, матір'ю, особою, яка їх замінює, та окремими іншими особами, коло яких передбачене частиною 2 цих статей.

Сексуальне насильство в сім'ї як злочин проти громадської моральності може полягати у примусі чи втягненні у заняття проституцією шляхом застосування насильства або погрози його застосування, знищення або пошкодження майна, шантажу або обману, що тягне за собою кримінальну відповідальність за ч. 2 ст. 303 КК, а вчинення таких дій щодо дитини – за частинами 3 та 4 тієї ж статті.

Примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру тягне за собою відповідальність за ч.4 ст. 301 КК.

в) Економічне насильство в сім'ї як злочин може мати такі форми:

1) ухилення від сплати платежів, які один член сім'ї зобов'язаний сплачувати на користь іншого (ст. 164, ст. 165 КК);

2) протидія законній господарській діяльності одного члена сім'ї з боку іншого або, навпаки, примушування члена сім'ї займатися певними видами діяльності (ст. 150,ст. 206, ст. 303, ст. 304 КК);

3) порушення недоторканності житла (ст. 162 КК);

4) зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК);

5) протиправні дії одного члена сім'ї щодо майна, яке належить іншому члену сім'ї або перебуває у сумісний спільній власності (статті 185-187, 189, 190, 194, 289, 356КК). Кримінальна відповідальність за такі дії суттєво відрізняється залежно від того, чиє предметом таких дій майно, що є чужим для винної особи (належить потерпілому члену сім'ї на праві особистої приватної власності або є спільною сумісною власністю, у якій немає частки винної особи), або ним виступає майно, що перебуває у спільній сумісній власності члена сім'ї, який вчиняє насильство, та потерпілого. Питання належності майна члену сім'ї на праві особистої приватної власності, спільної сумісної власності подружжя або спільної сумісної власності батьків та дітей регулюються главами 7, 8, 10 та 14 Сімейного кодексу України.

г) Психологічне насильство на відміну від інших видів насильства в сім'ї тягне за собою кримінальну відповідальність лише у небагатьох випадках. Як окремий, самостійний склад злочину психічне насильство в сім'ї може виражатися у погрозі вбивством(ст. 129 ККУ) та погрозі знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загально небезпечним способом (ст. 195 КК). Зазначені погрози тягнуть за собою кримінальну відповідальність лише за умови наявності реальних підстав побоюватися здійснення цих погроз. Психологічним насильством в сім'ї може виступити розголошення одним з членів сім'ї таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя) (ст. 168 КК), а також жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК).

Якщо дії особи, яка вчинила насильство в сім'ї, підпадають під ознаки злочину або адміністративного правопорушення, то разом з притягненням правопорушника до кримінальної або адміністративної відповідальності, до нього можуть бути застосовані заходи цивільно-правової відповідальності в порядку, передбаченому ст. 328 Кримінально-процесуального кодексу України та ст. 40 КУпАП.

У той же час, якщо дії особи, яка вчинила насильство в сім'ї, не містять ознак злочину, або розгляд справи в кримінальному або адміністративному порядку не було ініційовано, потерпіла особа в будь-якому випадку завжди має право подати позовну заяву і притягти винну особу до цивільно-правової відповідальності, під якою слід розуміти негативні для

порушника наслідки скоєного ним правопорушення (насильства в сім'ї), які виявляються в необхідності відшкодування потерпілому заподіяних моральних і матеріальних збитків.

Важливою проблемою притягнення до цивільної відповідальності осіб, які вчинили насильство у сім'ї, є відшкодування майнової шкоди при вчиненні насильства економічного спрямування. Відшкодування завданої шкоди залежатиме від правового режиму майна, яке було пошкоджено або знищено, та від того, в яких відносинах перебувають постраждала особа та особа, яка вчинила насильство в сім'ї (чоловік – жінка, батьки – дитина).

Отже, суди розглядають такі категорії справ, пов'язаних з насильством в сім'ї:

1. справи про притягнення осіб до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї;
2. кримінальні справи, пов'язані з вчиненням насильства в сім'ї;
3. цивільні справи, пов'язані з вчиненням насильства в сім'ї, у тому числі ті, що виникають з сімейних правовідносин.

Б. Дані, що збираються, в рамках кримінального законодавства

Відповідно до прийнятого у жовтні 2012 року нового Кримінально-процесуального кодексу та відповідно до нормативно-правових актів «Про організацію роботи з питань статистики, ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та нагляду за обліком кримінальних правопорушень», об'єктивність та своєчасність обліку кримінальних правопорушень, здійснення нагляду за органами досудового розслідування на цьому напрямі визначено одним з основних критеріїв оцінки діяльності прокурорів. Функції щодо повного обліку кримінальних правопорушень передані підрозділам Генеральної прокуратори України (до 20 листопада 2012 року ці повноваження належали Міністерству внутрішніх справ України). Відповідно до показників «Єдиного звіту про кримінальні правопорушення», можна отримати інформацію щодо осіб, які потерпіли від злочинів за статтю (Таблиця 5). Цю інформацію можна класифікувати як інформацію щодо гендерного насильства в Україні і вона представлена лише за ознакою статі.

Таблиця 5

Відомості про осіб, які потерпіли від злочинів (за даними адміністративної звітності МВС України (до 20.12.2012) та ГПУ України за № 1 «Звіт про злочинність»

Показники	2011		2012		2013	
	Потерпіло, всього	З них жінок	Потерпіло, всього	З них жінок	Потерпіло, всього	З них жінок
Усього осіб	**343159**	**129667**	**302563**	**118558**	**426651**	**170439**
З них від тяжких та особливо тяжких	137356	50124	117930	44939	130781	52029

злочинів						
умисних убивств (та замахів)	2642	739	2220	648	3823	1154
зґвалтувань (та замахів)	636	566	476	439	484	395
умисних тяжких тілесних ушкоджень	3411	608	3053	487	2875	541
у т.ч. що спричинило смерть потерпілого	847	248	724	213	809	228
розбоїв	3980	1484	3183	1287	3075	1366
грабежів	22574	10065	19415	9486	21837	11713
шахрайств	20062	8040	19319	8134	41138	17668
крадіжок	229001	90594	202817	81922	211498	87438
торгівлі людьми	294	214	187	124	112	73
ДТП	10220	3571	9897	3470	13610	4853
пов'язаних з насильством у сім'ї	732	376	606	325	2247	1560

Наступна таблиця 6 містить інформацію Держаної Судової Адміністрації щодо жертв злочинів після розгляду в судах кримінальних справ. Злочини класифікуються за статтями Кримінального кодексу та за ознакою статі.

Таблиця 6

Склад потерпілих від злочинних дій за результатами розгляду у судах кримінальних справ (за даними адміністративної звітності Державної судової адміністрації № 1 «Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства»)

Показники	**Статті ККУ**	Кількість потерпілих					
		2011		2012		2013	
		всього	в т. ч. жінок	всього	в т. ч. жінок	всього	в т. ч. жінок
Злочини проти	115-145,	15763	6015	15199	5815	19115	8291

життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості, з них	152-156, 303, 342, 345, 346, 348, 350, 377-379, 393, 400						
умисне вбивство	115	3015	1253	3074	1272	2623	1049
катування	127	93	25	52	19	45	13
незаконне позбавлення волі або викрадення людини	146	89	44	81	38	85	21
захоплення заручників	147	5	3	5	3	2	2
торгівля людьми	149	248	218	325	208	276	208
згвалтування	152			335	326	365	360
Злочини проти власності	185-198, 347, 378	95845	42222	90712	40368	70884	31673
Злочини проти громадського порядку та моральності	293-304			2523	854	3441	1215
Інші		22355	9611	18139	7676	9235	4627
Всього		**134242**	**57879**	**126604**	**54722**	**108177**	**47643**

В цьому контексті методологічною проблемою є те, що не можна порівнювати наведену у цих двох таблицях інформацію, тобто два масиви даних про жінок, які потерпіли від злочинів - інформацію про осіб, які постраждали від злочинів (адміністративні дані МВС України (до 20.12.2012) і ГПУ України) та інформацію про потерпілих від злочинних дій за результатами розгляду у судах кримінальних справ (адміністративні дані ДСФ України). Ці форми мають різні класифікаційні ознаки за видами злочинів, відповідно, важко простежити рух кримінальних справ, в яких жертвами стали жінки.

3. ІНСУЮЧА СИСТЕМА ЗБИРАННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК І НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї ВІД УРЯДОВИХ ТА НЕУРЯДОВИХ УСТАНОВ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПОСЛУГИ ЖЕРТВАМ НАСИЛЬСТВА

3.1. ДАНІ, ЩО ЗБИРАЮТЬСЯ ВІД УРЯДОВИХ УСТАНОВ, ЩО НАДАЮТЬ ПОСЛУГИ ЖЕРТВА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Цей розділ описує інформацію, отриману з наступних форм адміністративних даних:

- ✓ Форма Міністерства соціальної політики № 1-притулок "Звіт про рух контингенту дітей притулків для дітей".
- ✓ Форма Міністерства соціальної політики № 1-Центр "Звіт про діяльність центру соціально-психологічної реабілітації дітей".
- ✓ Форма Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді № 1- ЦССССДМ «Звіт про діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді».
- ✓ Інформація Міністерства охорони здоров'я про причини захворюваності та смертності населення Україні, у тому числі жінок.

Центр медико-соціальної реабілітації осіб, які постраждали від домашнього насильства здійснює медико-соціальну реабілітацію осіб, які постраждали від домашнього насильства; за необхідності направляє осіб, які постраждали від домашнього насильства для відповідного подальшого лікування;організовує надання юридичних консультацій особам, які постраждали від домашнього насильства;повідомляє про вчинене домашнє насильство органи внутрішніх справ.

Моніторинг показав, що центри медико-соціальної реабілітації осіб, що постраждали від домашнього насильства, не забезпечують Міністерство охорони здоров'я України інформацією про показники своєї діяльності, що унеможливлює аналіз їх діяльності.

Інформація про реальну кількість центрів медичної та соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї коливається в певних межах. Наприклад, згідно з отриманою інформацією від Міністерства соціальної політики, близько 20 центрів медичної та соціальної реабілітації працюють при установах охорони здоров'я.

Що стосується системи охорони здоров'я, то проблеми в частині збирання даних дещо інші. Лікарі та медпрацівники не вважають своїм обов'язком дізнаватися, чи став пацієнт жертвою домашнього насильства. Їхнє завдання полягає передусім в тому, щоб надавати допомогу у разі травм, а не з'ясовувати що стало їх причиною. Труднощі з визначенням проблеми – одна з причин незадовільної реєстрації даних у системі охорони здоров'я. Крім того, в області охорони здоров'я тип насильства може бути визначено, наприклад, за Міжнародною класифікацією хвороб та причин смерті (причина – нещасний випадок).

Центр соціально-психологічної допомоги надає в умовах цілодобового стаціонару допомогу та тимчасовий притулок особам, які постраждали від домашнього насильства і потребують тимчасового притулку;надає соціальні послуги таким особам шляхом консультування за допомогою телефонного зв'язку, а також в умовах денного стаціонару без забезпечення тимчасовим притулком і харчуванням;надає консультації з питань застосування норм законодавства, допомогу в оформленні документів, забезпечує захист та реалізацію прав дітей, молоді та сімей, які постраждали від домашнього насильства, зокрема шляхом представлення їх інтересів перед третіми особами;інформує центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання особи, яка постраждала від домашнього насильства, щодо надання їй подальшої соціальної підтримки; порушує перед відповідними органами клопотання про застосування передбачених законодавством санкцій до фізичних та юридичних осіб у разі недотримання ними законодавства стосовно захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, які звернулися за допомогою; надає на запит спеціально уповноваженого органу з питань запобігання та протидії домашньому насильству знеособлену інформацію з питань попередження домашнього насильства.

Притулок для дітей служб у справах дітей забезпечує соціальний захист дітей, позбавлених батьківського піклування; організовує профілактичну та корекційно-виховну роботу на основі індивідуального підходу до дитини та ступеню її розвитку; надає допомогу у розв'язанні питань правового захисту дитини, яка постраждала від жорстокого поводження в сім'ї (Таблиця 7).

Таблиця 7

Кількість притулків для дітей

	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Кількість притулків на кінець року	**86**	**96**	**88**	**87**	**66**	**42**
в них місць, одиниць	3555	4090	3755	3705	2895	1665
Кількість вихованців, які перебували у притулках протягом року, осіб	27773	23674	11978	11107	7298	3472

Формою адміністративних даних № 1-притулок передбачено також отримання інформації щодо причини перебування дітей у притулку, де є однією з причин виділяється насильство за його формами.

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей надає дітям комплексну соціальну, психологічну, педагогічну, медичну, правову та інші види допомоги; проводить психолого-педагогічну корекцію з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини; інформує службу у справах дітей за місцем проживання дитини, яка постраждала від жорстокого поводження в сім'ї, щодо надання їй подальшої соціальної підтримки. (Таблиця 8).

Таблиця 8

Кількість центрів

соціально-психологічної реабілітації дітей

у 2013 році

	Усього	З них перебування	
		стаціонарне	денне
Кількість центрів			
на кінець року	**86**	**...**	**...**
в них			
місць, одиниць	3292	...	...
Кількість дітей,			
які перебували у центрах			
протягом року, осіб	**9070**	**7675**	**1395**
з них			
хлопчики	4778	3965	813
дівчатка	4292	3710	582

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей створюються у відповідності до постанови Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 87 "Про затвердження Типового положення про центри соціально-психологічної реабілітації дітей".

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей – заклади соціального захист тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років. Дитина перебувати у центрі не більше 9 місяців у разі стаціонарного перебування та 12 місяців - де перебування.

Крім того, керуючись рекомендаціями Державної соціальної служби, свою роботу на місцях організовують центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, однією з основною функцією яких є раннє виявлення, облік, ведення банку даних та соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах;

До 2008 року включно здійснювався збір статистичної інформації за формою адміністративних даних за формою № 1-ЦССДМ «Звіт про діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді», де крім показників мережі центрів, розподілу клієнтів за статтю та віком, відображалась інформація щодо розподілу наданих соціальних послуг за проблематикою. Наведемо останню статистику за 2008 рік за проблематикою наданих послуг:

Всього надано послуг, одиниць – 2814543

в тому числі:

міжособистісні проблеми – 332909

проблеми сім'ї – 611751

в т.ч. насильство в сім'ї – 26206

внутрішньо особистісні проблеми – 186816

проблеми залежностей – 442403

проблеми здоров'я – 332027

проблеми ВІЛ/СНІДу – 116589

проблеми зайнятості – 195476

соціально-економічні проблеми – 303146

інші проблеми – 293426.

Нажаль, починаючи з 2009 року звіт за цією формою збирається без деталізації за видами послуг, що унеможливлює аналіз роботи центрів з постраждалими від домашнього насильства. Основні показники цієї форми за 2013 рік представлені у Таблиці 9.

Таблиця 9

Кількість центрів соціальних служб для сім'ї,

дітей та молоді та забезпеченість їх кадрами у 2013 році

Рівень центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	Діючі центри на кінець року[1]	Фактична кількість фахівців на кінець року	Кількість фахівців, які залучались на договірних засадах до здійснення соціальної роботи протягом року	Кількість волонтерів, які залучались до здійснення соціальної роботи протягом року

Усього	**729**	**14902**	**494**	**14907**
Регіональні центри	27	471	124	2148
Міські центри	176	3771	255	3826
Районні центри у містах	55	1629	17	1322
Районні центри	471	9031	98	7611

Розподіл клієнтів центрів соціальних служб
для сім'ї, дітей та молоді, яким надано індивідуальні
послуги, за статтю та віком
у 2013 році

(осіб)

Вік	Усього	у тому числі	
		чоловіки	жінки
Усього	**3276316**	**1302480**	**1973836**
з них віком			
до 14 років включно	486670	223812	262858
15 - 17 років	442604	199005	243599
18 - 35 років	1282659	480478	802181
36 років і старші	1064383	399185	665198

У більшості регіонів України є заклади, які можуть надавати соціальні послуги жінкам, які постраждали від насильства в сім'ї, включаючи надання тимчасового притулку. Більшість цих закладів належать до комунальної або державної власності, їх основними різновидами є центри соціально-психологічної допомоги (станом на 1.01.2014 року в Україні створено та функціонувало 22 таких заклади) і соціальні центри матері та дитини(станом на 1.01.2014 року в Україні створено та функціонувало 18 соціальних центрів матері та дитини) . Відносно меншу частку становлять центри, засновниками яких є

благодійні та громадські організації, релігійні громади, дуже рідко – благодійники, які є фізичними особами.

Частина закладів спеціалізується виключно на допомозі жінкам, які постраждали від насильства. Водночас є чимало центрів (щонайменше третина), діяльність яких спрямована на широкий спектр клієнтів. Це стосується закладів комунальної форми власності, зокрема центрів соціально-психологічної допомоги, адже особи, які постраждали від насильства (у тому числі жінки), є лише однією з категорій, яким надається допомога в цих закладах. Це свідчить про те, що поряд із жінками, які постраждали від насильства, тут отримують послуги особи, які звільнились з місць позбавлення волі, безхатьки, інші клієнти з асоціальною поведінкою – здебільшого чоловіки.

3.2. ДАНІ, ЩО ЗБИРАЮТЬСЯ ВІД ІНШИХ УСТАНОВ (ОМБУДСМЕН ТА НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ)

У цьому розділі описуються дані, зібрані за допомогою наступних установ та неурядових організацій, які пропонують діяльність у контексті заходів, прийнятих з метою запобігання насильства за ознакою статі та надання допомоги жертвам такого насильства:

- ✓ Інформація канцелярії Уповноваженого з прав людини щодо звернень з питання рівності прав і можливостей чоловіків та жінок.
- ✓ Інформація консультативно-дорадчого органу - Експертної ради з питань розгляду звернень за фактами дискримінації за ознакою статі при Міністерстві соціальної політики України.
- ✓ Інформація Центру «Ла Страда – Україна» щодо видів допомоги жертвам насильства та торгівлі людьми (телефон гарячої лінії, клієнто-орієнтований веб-ресурс).
- ✓ Звіт Центру «Ла Страда – Україна» «Моніторинг закладів, де можна отримати допомогу жертвам домашнього насильства і торгівлі людьми, 2012-2013».
- ✓ Інформація неурядових організацій щодо проектів, направлених на попередження насильства та надання допомоги жертвам цього насильства.

Протягом 2013 в канцелярію Уповноваженого з прав людини надійшло 38 звернень з питання рівності прав і можливостей чоловіків і жінок (13 з яких стосувалися дискримінаційного зображення жінок у рекламі); 5 звернень про рівність прав жінок і чоловіків, зокрема щодо створення умов, які надають жінкам можливість поєднувати працю з материнством. У той же час щодо захисту від насильства в родині надійшло 75 звернень, з яких 2 - від чоловіків. На думку Уповноваженого з прав людини, причиною малої кількості звернень з даного питання є низька правова обізнаність населення, невміння «ідентифікувати» прояви дискримінації за ознакою статі чи випадки насильства в сім'ї, а також закріплення в масовій свідомості традиційних ґендерних стереотипів щодо місця і ролі жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві, що підтверджується соціологічними даними.

Для своєчасного та ефективного реагування на скарги та звернення громадян за фактами дискримінації за ознакою статі в 2010 році створено консультативно-дорадчий орган - Експертну раду з питань розгляду звернень за фактами дискримінації за ознакою

статі при Міністерстві соціальної політики України. За 2010-2013 рр. на розгляд Експертної ради надійшло 26 звернень для експертної оцінки наявності дискримінації, в яких зафіксовано 33 факти порушень.

Ключовими суб'єктами діяльності із подолання насильства в сім'ї в Україні є громадські організації. Їх діяльність в основному зорієнтована на надання допомоги жертвам такого насильства, зокрема моніторинг спеціальних закладів та установ, в яких надають допомогу постраждалим від насильства в сім'ї, робота Національної «гарячої лінії» із запобігання насильству та захисту прав дитини, консультанти якої надають інформаційні, психологічні та правові консультації. Абоненти звертаються також для отримання консультацій щодо вирішення психологічних проблем, проблем міжособистісних стосунків, протидії насильству та жорстокому поводженню з дітьми, встановлення опіки над дітьми, розлучення та пов'язаних з цим питань, ґендерної дискримінації тощо. Національна «гаряча лінія» є ефективним механізмом надання соціальної допомоги, а також перенаправлення осіб, постраждалих від насильства. На супроводі Центру «Ла Страда - Україна» перебувають складні справи щодо насильства в сім'ї та ґендерного насильства (психологічна та вторинна правова допомога, сприяння у наданні тимчасовому притулку тощо).

Український жіночий фонд разом із Центром «Ла Страда - Україна» розпочав реалізацію проекту «Надання допомоги жертвам насильства в сім'ї та попередження розповсюдження домашнього насильства», метою якого є підтримка громадських організацій, що надають послуги жертвам насильства в сім'ї та створення уніфікованої методології із надання допомоги жертвам насильства. МФВ в рамках Програми «Верховенство права» підтримав декілька проектів, спрямованих на підвищення спроможності громадських організацій надавати послуги жертвам насильства в сім'ї та посилення правових можливостей самих жінок, які зазнали насильства в сім'ї. Оскільки система надання допомоги постраждалим від насильства в сім'ї є недосконалою, громадські організації ініціювали кілька проектів із розробки оптимальної моделі надання допомоги та захисту жертвам насильства в сім'ї. МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» продовжив реалізацію проекту «Свобода від насильства: Розширення прав та можливостей дівчат і жінок у складних життєвих обставинах». У 2012 р. розроблено проект програми для дівчат (14-18 років) та жінок, які пережили насильство або належать до групи ризику, який буде апробований у м. Києві, з подальшим доопрацюванням на основі пропозицій експертів – учасників програми.

Телефонна лінія допомоги жінкам була створена в Україні в 1997 р, управління нею здійснює НВО «Ла Страда», що спеціалізується на підтримці жінок, які стали жертвами торгівлі людьми. Існує ще дві телефонні лінії допомоги жертвам торгівлі людьми, але тільки служба «Ла Страда» застосовує чіткий гендерний підхід до проведення консультацій. Послуги лінії безкоштовні, але вона не працює цілодобово через нестачу фінансування. В даний час вона пропонує свої послуги на 6 різних мовах (джерело: WAVE; основні пункти: Міський кризовий центр в Сумах та Інформаційно-консультативний жіночий центр у Києві). Упродовж 2009-2012 років на телефонну лінію надходило 4000 – 6000 дзвінків на рік, причому половина тих, що дзвонили - діти. ». У 2013 році на НГЛ надійшло 7 036 дзвінків, з них 92,3% стосувалися питань домашнього насильства та ґендерної дискримінації, а 7,7% – питань запобігання торгівлі людьми. Дзвінки від жінок становили 69,7%, від чоловіків – 30,3%. 66,6% консультацій були інформаційними, 19,7% – правовими, 12,2% – психологічними, 1,5% консультацій були надані залученими експертами. Також було надано 1288 електронних консультацій. Фінансова підтримка надається через ООН і європейські

програми (60%), а також за рахунок іноземних і приватних вкладень і негрошових добровільних пожертвувань.

Четвертий рік поспіль функціонує сайт www.ostanovimnasilie.org.ua, який наповнюють фахівці Центру «Ла Страда – Україна». Він є фактично першим в Україні клієнто-орієнтованим веб-ресурсом, покликаним допомогти жінкам, які опинилися в ситуації домашнього насильства. На цьому сайті можна ознайомитися з інформацією про проблему домашнього насильства, можливі шляхи її вирішення, компетентні органи і служби, що надають допомогу в ситуації домашнього насильства. Також є можливість безпосередньо звернутися до психологів та юристів Центру «Ла Страда – Україна» за консультацією як в електронному вигляді, так і зателефонувавши за номером Національної «гарячої лінії» з попередження домашнього насильства.

4. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОБСТЕЖЕННЯ ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ДОДАТКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК І ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

У п. 2 статті 10 Конвенції докладно розкрито зобов'язання щодо організації соціологічних опитувань населення. Це передбачає збір статистично репрезентативних для цільової групи населення даних, які можуть без проблем узагальнюватися і проектуватися на ширші верстви. Соціологічні опитування можуть забезпечити загальні соціологічні дані стосовно поширеності, характеру, детермінантів і наслідків усіх форм насильства, охоплених цією Конвенцією. Вони також можуть забезпечувати вірогідні дані щодо пережитого жертвами насильства, причин, що утримують їх від повідомлення про факт насильства, отриманих послуг, а також думки жертв про таке насильство та ставлення до нього. Рекомендовано проводити такі опитування регулярно, щоб оцінювати поширення й тенденції розвитку в часі всіх форм насильства, на які поширюється сфера застосування цієї Конвенції.

У цій главі представлені основні результати наступні соціально-демографічних обстежень:

- ✓ Результати Медико-демографічного обстеження домашніх господарств (DHS 2007).
- ✓ Результати трьох раундів (2000, 2005, 2012) Мультиіндикаторного кластерного обстеження домогосподарств (МІКС).
- ✓ Дослідження на замовлення «Програми рівних прав та можливостей жінок в Україні" (ПРООН - ЄС) на тему «Розповсюдженість насильства в українських сім'ях» (2009).
- ✓ Дослідження щодо попередження насильства серед жінок, які опинились у складних життєвих обставинах, на замовлення МБФ «Український фонд суспільного здоров'я, МВФ (Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременко, 2012).
- ✓ Доступність соціальних послуг для жінок-жертв насильства, 2014. На замовлення Фонду народонаселення ООН.
- ✓ Оцінка обізнаності про існування Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та дотичних до неї законів, 2014 рік, на замовлення Фонду народонаселення ООН.

4.1. РЕЗУЛЬТАТИ МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У 2007 РОЦІ (МДОУ-2007)

Це обстеження було проведено Українським центром соціальних реформ за участю Державного комітету статистики України. У МДОУ-2007 був включений спеціальний блок питань для отримання інформації щодо поширеності насильства в сім'ї, яке пережили жінки в Україні. У цей блок було включено питання, які дали можливість отримати від жінок, які коли-небудь були в шлюбі, інформацію про те, переживали вони коли-небудь різні форми емоційного, фізичного або сексуального насильства з боку свого справжнього (останнього) чоловіки / партнера .

Результати можна охарактеризувати наступними даними:

- 17 % жінок у віці 15-49 років зазнавали фізичного насильства з моменту досягнення 15 років і до моменту обстеження.
- 9 % жінок хоча б один раз зазнавали фізичного насильства за останні 12 місяців.

Жінки у віці 15-19 років мали менше досвіду щодо насильства як з часу, коли їм виповнилося 15 років, так і за останні 12 місяців (6% і 4% відповідно), тоді як жінки у віці 40-49 років частіше відчували насильство (22% і 11% відповідно). Працюючі жінки з часу, коли їм виповнилося 15 років, і за останній рік мали більше досвіду щодо фізичного насильства, ніж безробітні жінки (таблиця 10).

Таблиця 10

Питома вага жінок у віці 15-49 років, які пережили фізичне насильство за час, коли їм виповнилось 15 років, та питома вага жінок, які пережили фізичне насильство за останні 12 місяців перед МДОУ, за характеристиками респондента, Україна 2007

	Питома вага жінок у віці 15-49 років, які пережили фізичне насильство за час, коли їм виповнилось 15 років				
		за останні 12 місяців			
Характеристика респондента	Коли-небудь[1]	Часто	Іноді	По крайній мірі один раз	Кількість жінок
Зайнятість (за останні 12 місяців)					
Незайнята	12.8	1.3	5.7	7.0	713
Зайнята	18.2	1.3	8.0	9.3	2,184
Сімейний стан					
Ніколи не перебувала у шлюбі	7.7	0.1	2.1	2.2	548
Перебуває у шлюбі або співмешкає з партнером	14.7	0.8	6.5	7.3	1,831
Розведена/проживає окремо	38.1	5.5	20.2	25.6	420

Вдова	18.8	0.0	1.8	1.8	105
Тип місцевості					
Місто	16.1	0.8	7.1	7.9	2,059
Село	18.8	2.5	8.4	11.0	844
Освіта					
Середня або нижче	21.3	1.8	9.5	11.2	1,093
Вище середньої	14.2	1.0	6.3	7.3	1,810
Усього	16.9	1.3	7.5	8.8	2,903

У Таблиці 10 також показано, що досвід жінок щодо насильства в сім'ї пов'язаний з її сімейним станом: 38% жінок, які розлучилися або живуть окремо, і 19% вдів повідомили про те, що переживали фізичне насильство з часу, коли їм виповнилося 15 років, при цьому частки жінок, які колись не перебували у шлюбі і зараз перебувають у шлюбі жінок становлять 8% і 15% відповідно. Досвід фізичного насильства у жінок з часу, коли їм виповнилося 15 років, і за останні 12 місяців монотонно підвищується з кількістю живих дітей, яких має жінка. Сільські жінки частіше, ніж міські жінки мали досвід насильства з часу, коли їм виповнилося 15 років (19% проти 16%), і впродовж 12 місяців, що передували обстеженню (11% проти 8%). Поширеність насильства над жінками знижується з підвищенням рівня освіти. Наприклад, 21% жінок з середньою освітою або нижчим рівнем освіти переживали фізичне насильство з часу, коли їм виповнилося 15 років порівняно з жінками, які отримали вищу освіту (14%). Більш поширеним є досвід насильства у жінок з нижчими рівнями добробуту, ніж у жінок з більш високим рівнем.

4.2. РЕЗУЛЬТАТИ МУЛЬТИІНДИКАТОРНОГО КЛАСТЕРНОГО ОБСТЕЖЕННЯ – 2012 (МІКО – 2012)

У ході проведення Мультиіндикаторного кластерного обстеження - 2012 в Україні оцінювали ставлення жінок і чоловіків у віці 15–49 років до можливості побиття дружини чоловіком/партнером у різних ситуаціях. Респондентів запитували, чи має право чоловік вдарити або побити свою дружину/партнерку в тій чи іншій ситуації. Ці питання ставили з метою виявлення традиційних переконань, які зазвичай пов'язані з поширенням насильства щодо жінок з боку їхніх чоловіків/партнерів. Основне припущення тут полягає в тому, що якщо жінки погоджуються з твердженням, що в певній ситуації чоловік/партнер має підстави для того, щоб побити свою дружину/партнерку, то в реальному житті вони зазвичай зазнають жорстокого поводження з боку власних чоловіків/партнерів. Аналогічним чином і чоловіки, які погоджуються з такими твердженнями, в реальному житті схильні до застосування насильства до своїх дружин чи партнерок.

Таблиця 11

Відсоток жінок у віці 15–49 років, які вважають, що чоловік має право побити свою дружину/партнерку в різних ситуаціях, Україна, МІКС 2005 та 2012

	Якщо вона виходить з дому, не сказавши йому		Якщо вона не дбає про дітей		Якщо вона сперечається з ним		Якщо вона відмовляє йому в статевій близькості		Якщо в неї пригоряє їжа		З будь якої з цих причин	
Тип місцевості	2005	2012	2005	2012	2005	2012	2005	2012	2005	2012	2005	2012
Місто	0,4	0,0	2,5	1,7	0,3	0,3	0,3	0,4	0,0	0,1	2,7	2,0
Село	1,6	0,3	9,5	5,3	2,0	0,8	2,4	0,8	0,4	0,4	10,7	5,6
Освіта												
Середня	1,0	0,1	5,9	4,4	1,1	1,1	1,2	1,1	0,3	0,3	6,7	5,1
Вища	0,4	0,1	2,9	1,8	0,4	0,2	0,6	0,2	0,0	0,1	3,2	1,9
Усього	0,7	0,1	4,4	2,6	0,8	0,4	0,9	0,5	0,1	0,1	5,0	2,9

Таблиця 12

Відсоток чоловіків у віці 15–49 років, які вважають, що чоловік має право побити свою дружину/партнерку в різних ситуаціях, Україна, МІКС 2012

	Якщо вона виходить з дому, не сказавши йому	Якщо вона не дбає про дітей	Якщо вона сперечається з ним	Якщо вона відмовляє йому в статевій близькості	Якщо в неї пригоряє їжа	З будь якої з цих причин
Тип місцевості						
Місто	0,8	6,2	2,0	2,1	0,7	7,9
Село	1,5	11,6	4,2	3,0	0,1	13,9

Освіта						
Середня	1,4	9,4	3,2	3,4	0,4	11,6
Вища	0,7	6,2	2,1	1,5	0,7	7,8
Усього	1,0	7,5	2,6	2,3	0,6	9,4

Загалом 2,9% жінок в Україні вважають, що чоловік має право вдарити або побити свою дружину/партнерку, принаймні в одному з декількох запропонованих у запитальнику випадків. Зокрема, жінки, які схвалюють насильство з боку чоловіка, найчастіше відзначають або виправдовують насильство в тих випадках, коли жінка не піклується про дітей (2,6%).

Жінки, які вважають, що чоловік має право вдарити або побити свою дружину/партнерку при всіх інших обставинах, становлять менш ніж 1%. Прийняття насильства з будь-якої з причин поширеніше серед заміжніх жінок, осіб з середньою освітою, а також людей, що живуть у найбідніших домогосподарствах. Прийняття насильства з будь-якої зі згаданих причин серед жінок у сільській місцевості становить 5,6%, а у міській місцевості – 2%. 5,3% жінок у сільській місцевості і 1,7% в міських виправдовує насильство чоловіка у випадках, коли жінка нехтує дітьми.

Як свідчать дані таблиці 12, чоловіки частіше, ніж жінки, схильні погоджуватися принаймні з однією з підстав, що виправдовують побиття дружини/партнерки (9,4% чоловіків проти 2,9% жінок); 7,5% чоловіків погоджуються з тим, що чоловік має право побити свою дружину/партнерку, якщо вона не піклується про дітей, 2,6% – якщо вона сперечається з ним, і 2,3 – якщо вона відмовляє йому в статевих стосунках. Чоловіки з домогосподарств з найнижчим рівнем добробуту набагато частіше (17,2%), ніж чоловіки з домогосподарств з найвищим рівнем добробуту (7%) схильні погоджуватися з однією з причин, що виправдовують насильство щодо жінок.

4.3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕМУ «РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНСЬКИХ СІМ'ЯХ» (2009)

У 2009 році було проведено дослідження на замовлення "Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні" (ПРООН-ЄС) на тему «Розповсюдженість насильства в українських сім'ях».

Цілі дослідження були наступними:

- Оцінити ступінь розповсюдження різних форм насильства в сім'ї (фізичного, психологічного, економічного, сексуального) серед населення України;

• Визначити динаміку розповсюдження домашнього насильства та основні фактори, що на неї впливають;

• Визначити соціальні та демографічні характеристики різних категорій жертв і агресорів;

• Визначити найбільш поширені реакції з боку жертв, практики звернення по допомогу та ставлення до референтних організацій (правоохоронних органів, соціальних служб тощо);

• Оцінити ступінь суспільної актуальності проблеми, її сприйняття серед загального населення та висвітлення у ЗМІ;

• Надати рекомендації щодо найбільш ефективних шляхів протидії домашньому насильству.

Метод дослідження: Особисті інтерв'ю. Вибірка: Національна репрезентативна вибірка обсягом 1800 осіб. Максимальна похибка вибірки(для 50% без врахування дизайн-ефекту):2,3%. Метод відбору респондентів: Випадковий маршрутний відбір за статево-віковими квотами. Час проведення опитування: листопад-грудень 2009 року.

Розповсюдженість насильства в сім'ї: % до відповідей усіх опитаних, N=1800:

Зазнавали насильства в сім'ї - 44

Зазнавали насильства до 18 років - 30

Зазнавали насильства після 18 років - 29

Зазнавали насильства у 2009 році - 7

Розповсюдженість насильства за видами: %

Зазнавали психологічного насильства - 35

Зазнавали фізичного насильства - 21

Зазнавали економічного насильства - 17

Зазнавали сексуального насильства - 1

Близько половини тих, хто зазнавав насильства в дитинстві, зазнавали його і у дорослому віці. Чоловіки частіше страждали від насильства в дитинстві, а жінки в дорослому віці.

4.4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ЖІНОК, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ (2012)

У 2012 р Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка на замовлення МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» провів дослідження ситуації насильства серед жінок, які опинилися в складних життєвих обставинах.

За результатами дослідження, кожна друга з опитаних жінок зазнавала фізичного насильства протягом останнього року. Серед них більше жінок, які піддавалися не один, а два чи більше видів насильства. Найбільш поширеними видами фізичного насильства виявилися ляпас, тягання за волосся і жбурляння предметами.

Переважна більшість опитаних жінок не зверталися ні до однієї організації / установі у випадках, якщо над ними здійснювали фізичне насильство. Серед установ, в яких жінки все ж зверталися, переважають правоохоронні органи - кожна п'ята, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та лікарні - кожна десята, кожна двадцята - в жіночі консультації, психологічні служби і Церкви. При цьому, дослідження показало, що часто чоловіки-партнери схильні до ревнощів, мають бажання повністю контролювати місцезнаходження жінки, її зовнішній вигляд і контакти з іншими людьми, а також бажають бути головним авторитетом в очах партнерки. Насильство є найбільш поширеною формою порушення прав людини. Моральне та фізичне насильство руйнує особистість потерпілої, негативно впливає на її соціальне життя і можливість гармонійно виховувати дітей. Крім цього, діти, які стають свідками насильства, підсвідомо переймають таку модель стосунків між чоловіком і жінкою. Це є доказом того, що насильство над жінками є соціальною проблемою, яка зачіпає не одних тільки жінок, але й має негативний вплив як на окремі сім'ї, так і на суспільство в цілому.

4.5. РЕЗУЛЬТАТИ ОБСТЕЖЕННЯ ЩОДО ДОСТУПНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА (2014)

При підготовці восьмої періодичної доповіді України до Комітету ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок було виявлено низку інформаційних прогалин. Однією з них є **відсутність сучасного всебічного аналізу з питань доступності соціальних послуг, у т.ч. притулків, для жінок, які постраждали від насильства, організаційного та ресурсного потенціалу таких закладів, перебігу та результативності їх роботи.** Для вивчення вище зазначених питань проведене дане соціологічне дослідження, під час якого здійснено:

- Інтернет-анкетування директорів і соціальних працівників центрів / притулків з питань функціонування 32 закладів;
- Збір деперсоналізованої інформації про 135 жінок, які зазнали насильства та перебували у спеціалізованих закладах протягом 2013-2014 років;
- Гнучкі інтерв'ю з 6 клієнтками закладів, які перебували у цих закладах протягом 2013-2014 років.

Аналіз отриманих емпіричних даних дозволив дійти до нижче викладених висновків.

Аналіз соціально-демографічного портрету клієнток центрів здійснений на основі зібраної деперсоналізованої інформації про жінок, які зазнали насильства та перебували у центрах протягом 2013-2014 років. Із 135 жінок 24% перебували в центрах матері та дитини, 37% - центрах соціально-психологічної допомоги, 39% - центрах інших видів, що належать НУО, та комунального притулку для тимчасового перебування жінок, які зазнали насильства в сім'ї, Київського міського Центру роботи з жінками.

Основними рисами портрету клієнтки спеціалізованого центру є:

- Наявність дітей: 70% клієнток перебувають разом з дітьми, у т.ч. 45% - з однією дитиною, 25% - з кількома.

- Середній вік клієнток центрів складає 35,5 років. Проте від насильства потерпають жінки різного віку. Наймолодшій клієнтці було 15 років, найстарішій – 83 роки.

- Більшість клієнток відносяться до економічно активного населення (79%), проте незначна частка з них працює (27%), ще менше - отримують дохід, який дозволяє фінансово забезпечити жінку та її дітей. Чимало жінок знаходяться або у відпустці по догляду за дитиною, або є де-факто безробітними. Кожна п'ята немає професії/спеціальності.

- Майже третина клієнток - із сільській місцевості. Це спростовує інший міф про те, що сільські жінки не звертаються до кризових центрів, попри те, що ці заклади зазвичай розташовані в містах.

- Відсутність власного житла. Лише 40% клієнток центрів мали власне житло. Проте навіть ці жінки є співвласниками квартири або будинку з людьми, які здебільшого є джерелом насильства.

- Дві із трьох клієнток не мають налагоджених родинних зв'язків.

- Лише половина жінок мають підтримку близького соціального оточення.

- Здебільшого жінки, потрапляючи у заклад, знаходяться у кризовому психологічному стані, близько 90% - були невпевненими у власних силах.

- Здебільшого тривалий період перебування у ситуації насильства. Лише по відношенню до чверті клієнток насильство тривало менше одного року, майже половина страждали по кілька років, решта – 10 років або більше.

- Частина жінок мають серйозні психоемоційні розлади, алкогольну залежність, інші шкідливі звички, через що часто-густо порушують правила внутрішнього розпорядку спеціалізованих закладів.

Основними рисами соціально-демографічного портрету кривдників є такі:

- Переважна більшість – чоловіки (91%), проте є і жінки (9%).

- Здебільшого це особи середнього віку: 31-40 років (46%), старші 40 років (33%), значно менше молоді віком 25-30 років (21%); осіб молодше за 25 років в дослідженні не виявлено.

- Освітній рівень кривдників є нижчим за освітній рівень їхніх жертв, проте чверть кривдників (26%) мають вищу та неповну вищу освіту.

- Найбільша частина кривдників 65% – це партнери жінок (співмешканці (38%), чоловіки (27%). Решта – зазвичай є родичами (батько, мати, брат, син, сестра), рідше – колишні чоловіки, роботодавці, сусіди тощо.

- Типовою проблемою є алкогольна та\або наркотична залежність.

Найбільш поширеними є фізичне (82%) і психологічне (80%) види насильства. Відносно рідше жінки скаржаться на економічне (51%) і сексуальне насильство (11%). Зазвичай насильство є комплексним, 43% клієнток зазнали щонайменше три види насилля (фізичне, психологічне, економічне).

Понад половини жінок (60%) звертались за допомогою з метою припинення насильства до влаштування до центрів. Найчастіше вони зверталися до міліції - 52%; центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді - 44%; суду - 35%, представників органів влади - 29%, служб в справах дітей - 28%, представників місцевого самоврядування - 25%, територіальних центрів соціального обслуговування – 21%.

Досить часто вжиті заходи були неефективними. Факти відмови від прийняття заяв щодо сімейного насилля мали місце в територіальних центрах соціального обслуговування, органах місцевого самоврядування і судах. Із відсутністю реакції на звернення стикались клієнтки в органах влади, міліції і судах.

Відносно результативними були звернення жінок до центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, міліції та органів місцевого самоврядування. У цих установах жінки найчастіше отримували конкретні рекомендації щодо наступних дій, а також переадресацію до інших закладів/установ/організацій

Результати перебування жінок, які постраждали від насильства, у центрах, наступні

У більшості випадків звернення жінок до центрів забезпечило позитивний результат. Найкращим показником виявилася динаміка психоемоційного стану: 96% клієнток отримали допомогу психолога і 91% поліпшили свій психоемоційний стан.

Практично усі, хто шукав захист від кривдника, (89%) знайшли його - 86%.

Високою є результативність зусиль центрів з відновлення або встановлення соціальних, у т.ч. родинних зв'язків клієнток, формування у них навичок з догляду за дітьми та інші.

Більш складним виявляється завдання допомогти клієнтці знайти прийнятне житло (28% отримали цю послугу, 21% вирішили житлову проблему), працевлаштування (відповідно: 21% і 13%), відновлення документів (16% і 11%).

Ускладнюється соціальна робота та знижується її ефективність через небажання до співпраці певної частини клієнток, що є наслідком їх алкогольної залежності, соціальної занедбаності, а інколи і розумової відсталості.

За результатами перебування жінок в центрі, вжитих стосовно кривдників заходів насильство припинилося у 20% випадків; у 43% - клієнтка і кривдник більше не спілкуються; у 19% - проявів насильства стало менше, лише у 7% ситуація не змінилася.

Таким чином, є підстави говорити про переважно позитивні результати діяльності центрів, що надають послуги жінкам, які постраждали від проявів насильства.

4.6. РЕЗУЛЬТАТИ ОБСТЕЖЕННЯ ЩОДО ОБІЗНАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПРО ІСНУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЖІНОК ТА ПРО НАЯВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ДОКУМЕНТІВ, ЩО УМОЖЛИВЛЮЮТЬ ДОТРИМАННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ (2014)

Для оцінки обізнаності населення України про існування Конвенції та можливості її реалізації було проведено опитування дорослого населення України. Метою опитування є отримання надійних даних щодо обізнаності українського населення про наявність міжнародних та національних законодавчих документів, що уможливлюють дотримання положень Конвенції. Опитування було проведене на базі регулярного Омнібусу GfK Ukraine за квотною маршрутною вибіркою обсягом у 1000 респондентів, з квотами за областю, розміром населеного пункту, віком та статтю респондента. Вибірка репрезентативна для населення України старше 16 років за статтю, віком, регіоном проживання та розміром населеного пункту. Метод опитування – особисте інтерв'ю вдома у респондента. Максимальна похибка вибірки становить 3,1% (для показників зі значенням від 45%).

Запитання для включення до анкети щодо обізнаності із тематичними пунктами Конвенції, міжнародними та українськими законами, а також щодо досвіду дискримінації і насильства **були сформульовані спеціалістами Фонду народонаселення у співпраці з дослідниками GfK Ukraine.**

Запитання були структуровані у два тематичні блоки анкети – 1) щодо обізнаності про національне та міжнародне законодавство, яке має забезпечувати дотримання і виконання положень Конвенції ООН; 2) щодо особистого досвіду та обізнаності про випадки дискримінації та насильства. Відповіді на ці запитання анкети були проаналізовані як загалом, так і за соціально-демографічними характеристиками: статтю, віком, рівнем освіти, регіоном проживання і типом населеного пункту.

Про існування законів, які забороняють різні форми насильства у сім'ї стосовно жінок, знають загалом краще, ніж про закони, які покликані покращити становище жінок на ринку праці та представленість у політиці. Стосовно домашнього насильства більше третини респондентів знають про існування українських законів, що забороняють фізичне та сексуальне насильство у сім'ї стосовно жінок (39% та 36%, відповідно), гірше знають про закони, які забороняють психологічне та економічне насильство у сім'ї (29% та 23%, відповідно).

Щодо відносин із працедавцем третині опитаних відомі українські закони, які забороняють сексуальні домагання на робочому місці.

Рівень знання про існування міжнародних законів виявився найвищим щодо законів, які забороняють торгівлю людьми, зокрема сексуальну або трудову експлуатацію жінок (45%), сексуальні домагання на робочому місці (42%) та експлуатацію проституції жінок третьою особою (41%). Від 29% до 39% опитаних знають про міжнародні закони, які

забороняють різні форми домашнього насильства, причому у випадку психологічного та економічного насильства значущо більше опитаних знають про міжнародні закони, ніж про українські (психологічне 35% та 29%, економічне – 29% та 23%).

Опитування населення може надати більш узагальнене соціологічно-орієнтоване розуміння ступеня поширеності, природи, причин та наслідків всіх форм насильства, які охоплює Стамбульська конвенція. Вони також можуть надати інформацію про досвід жертв насильства, про причини неповідомлення про таке насильство, про послуги, які надавалися, а також думку потерпілих і їх ставлення до такого насильства.

З метою відображення покращення чи зниження ефективності щодо запобігання насильству, захисту жертв та кримінального переслідування кривдників, відповідні дані щодо опитування населення повинні збиратися на регулярній основі.

5. ВИСНОВКИ

Беручи до уваги значні наслідки насильства щодо жінок та домашнього насильства, директивні органи, як і раніше, стикаються з відсутністю всебічних даних про масштаби і характер цієї проблеми. Враховуючи що більшість жінок не заявляють про випадки насильства і не відчувають заохочення з боку систем, які часто сприймаються як такі, що не здійснюють необхідної підтримки, в офіційних даних кримінального судочинства відображаються лише нечисленні зареєстровані випадки. Це означає, що відповідні заходи політичного та практичного характеру, спрямовані на вирішення проблеми насильства щодо жінок та домашнього насильства, не завжди базуються на всебічних фактичних даних. Незважаючи на низку проведених деякими інституціями та науково-дослідними інституціями опитувань та інших досліджень на тему насильства щодо жінок, в Україні як і раніше спостерігається відсутність всебічних і порівнянних даних в цій області в порівнянні з іншими сферами, як наприклад, сфера зайнятості, демографія тощо.

За результатами аналізу існуючої системи збирання та аналізу даних щодо насильства проти жінок та домашнього насильства в Україні, можуть бути ідентифіковані наступні проблеми щодо інформаційного забезпечення.

- Найповнішу інформацію в контексті збирання даних отримають в системі органів внутрішніх справ, соціальних службах та неурядових установах. Але головна проблема полягає в тому, що збір даних повинен здійснюватися з розбивкою за статтю та віком жертви і злочинця, видом насильства, а також типом стосунків між кривдником та жертвою. Це мінімальні вимоги для збору та обробки інформації по цих категоріях, і вони повинні бути відображені у формам адміністративних даних тих установ, що працюють з фактами насильства щодо жінок та домашнього насильства. В Україні більшість цієї інформації відсутня.
- Проблема з системами даних, які використовують судові органи полягає в тому, що прокуратура і суди не вирізняють окремо випадки домашнього насильства. Справи кодуються відповідно до злочинів, які визначені в кримінальному кодексі та законах. Як наслідок, у системах даних прокуратури та судів випадки домашнього насильства окремо не виділяють, якщо вони не становлять самостійного складу злочину.
- Відсутність інформації про судові розгляди щодо ймовірної дискримінації щодо жінок та їх підсумки не дає можливості адекватно оцінювати реакцію судових органів на факти насильства, а отже, прогнозувати динаміку таких злочинів надалі.
- Неможливо порівнювати два масиви даних про жінок, які потерпіли від злочинів - інформацію про осіб, які постраждали від злочинів (адміністративні дані МВС України (до 20.12.2012) і ГПУ України) та інформацію про потерпілих від злочинних дій за результатами розгляду у судах кримінальних справ (адміністративні дані ДСФ України). Ці форми мають різні класифікаційні ознаки за видами злочинів, відповідно, важко простежити рух кримінальних справ, в яких жертвами стали жінки.
- Ще одна проблема полягає в тому, що органи кримінальної юрисдикції (органи прокуратури та судові органи) зазвичай не ведуть статистику щодо

жертв злочинів або стосунків між жертвою і злочинцем, а тому в більшості випадків нема жодної інформації, що могла б дозволити описати випадки домашнього насильства щодо жінок з боку їхніх партнерів або колишніх партнерів.

- Що стосується сфери охорони здоров'я, то лікарі та медпрацівники не вважають своїм обов'язком дізнаватися, чи став пацієнт жертвою домашнього насильства. Труднощі з визначенням проблеми – одна з причин незадовільної реєстрації даних у системі охорони здоров'я. Крім того, в області охорони здоров'я тип насильства може бути визначено, наприклад, за Міжнародною класифікацією хвороб та причин смерті (причина – нещасний випадок).
- Що стосується центрів медичної та соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї, вони не забезпечують Міністерство охорони здоров'я України інформацією про показники своєї діяльності, що унеможливлює аналіз їх діяльності.
- На жаль, починаючи з 2009 року статистичні дані про види соціальних послуг для сімей, дітей та молоді збирається без деталізації за видами послуг, що унеможливлює аналіз роботи центрів з постраждалими від домашнього насильства.
- Не існує офіційних статистичних даних про діяльність кризових центрів. Закон "Про попередження насильства в сім'ї" не включає в себе позицію щодо обов'язкового створення кризових центрів. Вони мають створюватися місцевими адміністраціями, але порядок визначення потреби регіону в таких центрах відсутній.
- В Україні чітко не визначено повноваження суб'єктів щодо координації діяльності у сфері статистичних даних та досліджень.

Тому, підсумовуючи все вищевикладене, слід підкреслити важливість збирання адміністративних даних. Дані можуть бути використані як для адміністративних цілей, так і з метою політичного аналізу, бюджетного планування, розподілу ресурсів, управління людськими ресурсами тощо. Адміністративні дані повинні бути представлені таким чином, що вони могли бути легко використані як контексті потреб так і за межами потреб відповідних установ та організацій.

6. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

6.1. ДАНІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СТАТИСТИКИ

- ✓ Форма державного статистичного спостереження № 1-АТ "Звіт про справах про адміністративні правопорушення та осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності".
- ✓ Результати трьох раундів (2000, 2005, 2012) Мультиіндикаторного кластерного обстеження домогосподарств (МІКС).
- ✓ Результати медико-демографічного обстеження домогосподарств (DHS 2007).

6.2. АДМІНІСТРАТИВНІ ДАНІ

- ✓ Форма МВС № 1-НС «Звіт про результати роботи підрозділів органів внутрішніх справ з протидії насильству в сім'ї».
- ✓ Форма МВС (до 20 листопада 2012 року) та Генеральної прокуратури № 1 «Звіт про злочинність».
- ✓ Форма Державної Судової Адміністрації № 3 «Звіт про розгляд судами справ про адміністративні правопорушення та щодо осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності».
- ✓ Форма Державної Судової Адміністрації № 1 «Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства».
- ✓ Форма Державної Судової Адміністрації № 1-1 «Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження».
- ✓ Форма Міністерства соціальної політики № 1-притулок "Звіт про рух контингенту дітей притулків для дітей".
- ✓ Форма Міністерства соціальної політики № 1-Центр "Звіт про діяльність центру соціально-психологічної реабілітації дітей".
- ✓ Форма Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді № 1- ЦССССДМ «Звіт про діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді».
- ✓ Інформація Міністерства охорони здоров'я про причини захворюваності та смертності населення Україні, у тому числі жінок.

6.3. ДАНІ РЕПРЕЗЕНТАТИВНИХ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ОБСТЕЖЕНЬ

- ✓ Дослідження на замовлення «Програми рівних прав та можливостей жінок в Україні" (ПРООН - ЄС) на тему «Розповсюдженість насильства в українських сім'ях» (2009).

- ✓ Дослідження щодо попередження насильства серед жінок, які опинились у складних життєвих обставинах, на замовлення МБФ «Український фонд суспільного здоров'я, МВФ (Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременко, 2012).
- ✓ Доступність соціальних послуг для жінок-жертв насильства, 2014. На замовлення Фонду народонаселення ООН.
- ✓ Оцінка обізнаності про існування Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та дотичних до неї законів, 2014 рік, на замовлення Фонду народонаселення ООН.

6.4. ІНША ІНФОРМАЦІЯ

- ✓ Інформація канцелярії Уповноваженого з прав людини щодо звернень з питання рівності прав і можливостей чоловіків та жінок.
- ✓ Інформація консультативно-дорадчого органу - Експертної ради з питань розгляду звернень за фактами дискримінації за ознакою статі при Міністерстві соціальної політики України.
- ✓ Інформація Центру "Ла Страда - Україна" щодо видів допомоги жертвам насильства та торгівлі людьми (телефон гарячої лінії, клієнтоорієнтований веб-ресурс).
- ✓ Звіт Центру "Ла Страда - Україна" «Моніторинг закладів, де можна отримати допомогу жертвам домашнього насильства і торгівлі людьми, 2012-2013».
- ✓ Інформація неурядових організацій щодо проектів, направлених на попередження насильства та надання допомоги жертвам цього насильства.